

ÖRTÉNETI LAPOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi iroda:
Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

B. WESSELÉNYI MIKLÓS

HÜTLENSÉGI BŰNPERE.

Közi: Jakab Elek.

VII.

AZ ALPERES DEREKAS VÉDELME.

(Folytatás.)

e Ulászló idejében minden törvények s addigi szokások írásba vétetvén, a magyar törvénynek — lehet mondani — új aerája, t. i. az írott törvények új időszaka kezdődött.

Mindazáltal a „consuetudo“ névaz írott törvényekre is átruháztatott, mint látható a Verböczy munkája felebb idézett megerősítéséből, melyben azon egész munka minden részei s fejezetei s az abban foglalt minden régi törvények s helyeslett gyakorlatok megerősítetnek, „pro perpetuis Legibus et Consuetudinibus valitura.“

Hogy azonban — mint már felebb is mondatott — az előtt sem volt a „Consuetudo“ nevezet az írott törvénynek antithesise vagyis ellentétele: látszik Verböczynek előtte létezett „Consuetudo“-ról mondott ezen szavaiból: „Ideo appellatione juris venit etiam Consuetudo,“ és ugyan Verböczy II. R. 44-ik címjéből: „Et haec Consuetudo ex generali Decreto serenissimi principis, condam Al-

berti Regis excepta est, atque processit.“ — És így nem annyira a törvénynek miképi eredetét fejezte ki, hanem gyakorlatbani létét tette.

Ezen előre bocsátottakból is világos s még világosabb lesz az alább említendőkől, miszerint Verböczyvel az írott törvények időszaka kezdődvén, megszűnt usus vagyis szokás törvények kútfeje s mezője lenni.

Mindaz, mit Verböczy a „Consuetudo“-ról s „Usus“-ról mond, nagyobbára csak történeti előadás, csak arról szól s csak azt érdekl, hogy miként voltak addig a dolgok, s ő azokat korántsem úgy írta, mint jövődöre szolgálendő útasítást vagy szabályt.

Mi cél, mi haszon lett is volna a törvények s addigi szokások egybeszedésében s leírásában, ha azoknak létezése attól lett volna felfüggesztve: „hogy akarnak-é sokan s elegen az ellen cselekedni.“ És lehetne-é nevetségesebb, mintha Verböczy az általa egybeszedett s országosan megerősített törvények mellé sanctio helyett ezt kívánta volna tenni: „én ezen törvényeket egybe-

szedtem, és ezek országosan megerősített törvények; kik pedig az ellen tesznek, azoknak törvény elleni cselekedetök törvénynyé válják.“ Ezt tenné pedig az, ha a törvények ellen létezendő gyakorlatnak törvénynyé válhatást tulajdonítana.

A „Consuetudo“ további felvilágosítására, lássuk, miket mond arról Verbőczy; ő azt így defineálja: „Consuetudo est jus quoddam moribus institutum, quod pro Lege suscipitur, cum deficit Lex. — És: „est jus quoddam moribus illius introductum, qui auctoritate publica Legem condere potest.“

Itt arra nézve, hogy az kitől eredett, ezeket mondja: „moribus illius introductum, qui auctoritate publica Legem condere potest.“

Azt, hogy mi célja volt a szokás létezésének, ebben fejezi ki: „quod pro Lege suscipitur, cum deficit Lex.“

Honnan s miből vette legyen származását, azt is megmondja Verbőczy II-ik R. 6-ik címjében: u. m. 1-ör a királyok Decretumaiából vagyis irott törvényekből (lásd ugyanazon cím 4. 5. 6. 7. 8. 9. §§-it.) 2-or a fejedelmek privilegiaiból; tehát megint irott kútfőből. (Lásd 10-ik §-át.) 3-or s utolszor az ország rendes birái ítéleteiből. (Lásd 11. 12. §§-ait.)

Világos ezekből, hogy Verbőczy „Consuetudo“ alatt teljességgel nem ért csak szokást vagy szokáson épült törvényt, hanem érti az országnak nagyobbára irott s csak egy részben szokáson (de korántsem törvényvel ellenkező szokáson) alapuló törvényeit, s ennek következtében „Consuetudo“ vagy „Lex“ és „Constitutio“ gyakran mint synonymumok állanak egymás mellett. Így Verbőczy a „Consuetudo“-n mind az irott, mind az előtte volt szokásokból keletkezett törvényeket értvén, ez utóbbi értelembre nézve a gyakorlatnak törvényerejüvé válhatósága feltételül teszi: a) — mint felebb már láttuk — (10-ik prolog. cím 4. 5. §§-ait) azt, hogy rationabilis legyen; 2 or, hogy huzamos ideig létezett legyen. (lásd 10-ik prolog. 5-ik §-át) 3-or, hogy gyakori tettek létesítették (10-ik prolog. cím 7-ik §-a) „requiruntur

autem tot actus et ita notorii, ut verosimiliter transiverint in notitiam populi.“

Ezen ilyenmő, ilyek által gyakorolt, ily kútfőkből származott s ily feltételekkel bíró szokásnak tulajdonít. Verbőczy prolog. 11-ik címje szerint magyarázó, törvényt helyesítő s törvény-erőt törlő erőt, valamint az utóbbit a 10-ik prolog. címben, s a II-ik R. 2-ik címje 9-ik §-ban is említi.

Verbőczy ezen előadásainak összevetéséből kitűnik:

1-ör. Hogy — mint felebb már láttuk — ő az előtte létre jött szokásról szól, és hogy azért volt neki szükséges ezen szokást, gyakorlatot annyira megmagyarázni s kifejteni, részint mivel ő épen az eddigi törvények gyakorlatát s egyáltalában az addig létező gyakorlatot írta össze; részint pedig, mivel önvallomása szerint csaknem emberi tehetőségen felülinek tartotta a sok s gyakran egymással ellenkező törvényeket s azokon épült szokásokat egybeszedni s egy testté olvasztani, mint ez Hármas könyve előjáró beszédének kezdetéből látható. Ennek következtében tudhatta azt, miszerint több oly törvényen épült szokás létezhetik, mi figyelmét vagy tudását kikerülte. Ezekről kellett megmagyaráznia, hogy minőknek kelljen az ilyeneknek lenni arra, hogy azoknak törvényes erő tulajdoníttassék.

2-or. Hogy Verbőczy az irott törvényeken kívül azért jelezte ki a törvényes szokás alapjául az ország rendes birái ítéleteit is, mivel a homály régiebb századaiban, midőn a silány literatura kolostorok szűk körébe vala szorítva, hadakozó nemzetünk közt kevés írástudó s szint oly kevés olvasó volt; midőn még könyvnyomtatás nem létezett, az országgyűlésen hozott törvények nem nyomtattattak s nem is irattak ezernyi példányokban, hanem egy, legfelebb kettőben betétettek az ország levéltárába; akkor azokat csak kevesen olvasták s olvashatták, s inkább csak a bíraskodó zászlósok s ítélőmesterek voltak azoknak tudományában. És így a létező irott törvények tudását nem egyenesen ezen irott törvényekből, mint első kútfőkből merítette a közönség, hanem azon tapasztalásból, melyet azon törvények gya-

korlásából lehetett meríteni. Midőn ugyanis az országos bírák s ítélőmesterek az akkor divatozott mód szerint járván az országban szélyel a panaszok s peres dolgok elítélése végett, az ítélőszék elébe szabadon öszvesereglett nép hallgatván ítéleteiket, azokból tanulta a törvényeket; s így az előkerülhetett hasonló esetekben emlékeztvén, hogy ez és ezen országbíró vagy ítélőmester mikép ítélte legyen, magát ahhoz alkalmaztatta. És e szerint ezen gyakorlat által jövén a törvények köztudatra, természetes, hogy az gyakorlatnak vagyis usualis Lexnek neveztetett.

3-or. Világos, miszerint Verbőczy előtt természetes volt, hogy feles gyakorlatok keletkeztek s idővel törvénnyé váltak; mert még akkor sok előforduló dolgokra nézve nem is létezett törvény, s a létezők is nem igen tudattak; s így gyakorlatnak kellett a törvény hiányát s a törvény nem tudását pótolni. Világos —

4-er. Hogy Verbőczy előtt a törvény elleni tetteket is egészen másként lehet és kell tekinteni, mint azutániakat, részint azért, mivel — mint Verbőczy maga mondja — sok egymással ellenkező törvény létezett, s oly gyakorlat, mi egy törvénnyel ellenkezett, egyezhetett mással. Részint pedig azért, mivel akkor még törvények sem rendszeren nem tanítottak, sem leírva sok példányban s megszerezhetőek nem voltak; s így azoknak tudását mindeneknél feltenni s megkivánni nem lehetett, sőt azoknak nem tudása nemcsak megbocsátható, hanem igen természetes volt. Ennek következtében törvény elleni gyakorlat kezdetének s folytatának a létező törvény nem tudása lehetett kútfeje, mely kárhóztatható nem lehetett. Ellenben Verbőczy után a dolog megváltozott. Az általa egybeszedett törvények már a XVI-ik században nyomatva voltak. Így a törvények köztudatuakká válván, azoknak tudása kötelezővé lön. Annál fogva törvény elleni tetteknek s azokból keletkező gyakorlatnak a törvény nem tudása helyes oka s mentsége többé nem lehetett; hanem az egyenesen törvény elleni cselekvés, tehát a közállomány elleni véték bélyegét hordozta magán, mely véték hogy törvény alapja s kútfeje lehessen, absurdum volna.

5-ör. Kitészik az is, s a felebb mondottat erősíti, miként Verbőczy az „Usus“-ra nézve is későbbi törvények nyilvános vagy hallgató helybenhagyását teszi fel. Ugyanis II. R. 2-ik címjében az előbbi törvényeknek későbbiek általi eltörléséről, megerősítéséről vagy elhallgatásáról szól. Ezen hallgatásali mellőzésről ezt mondja: „Quando priores Leges, vel Constitutiones fuerunt silentio praetermissae, sic quod nulla mentio habeatur de prioribus per posteriores super variatione vel immutatione earundem, tum priores leges vigorem habere dignoscuntur, si contrarius usus populi illis non praejudicaverit. Nam usus realis, et continuus saepe legem tollit.

Láthatni ezen §-us végéből, miszerint az „Usus“ nem mindenkor birt törvényt megszüntető erővel.

Láthatni tovább az egész §-ból, hogy ha olykor volt is ily hatása az „Usus“-nak, az csak oly esetekben lehetett, midőn valamely tárgyat érdeklőleg törvény hozatván, abban az előbbi olyszerű törvény meg nem említettett; ekkor ha létezett valamely „Usus“, mely nem ezen utóbb hozott törvénnyel — mert utóbbi törvény valamint előbbi törvényt, úgy előbbi „Usus“-t is bizonynyal megszüntet — hanem amaz előbbi törvénynek némely részével ellenkezett, azon ellenkező szokás amaz előbbeni szabályt megváltoztatta; de ez nem annak bizonyosága, hogy a szokásnak egyenesen törvényhozó ereje lenne, hanem annak, miszerint a később s azon tárgy felett hozott törvény a létező szokást hallgatólag megerősíti, s ezen megerősítés által azon törvényszabályt, melylyel ama szokás ellenkezett, megváltoztatta. Világos mindezekből —

6-or. Hogy Verbőczy óta az „Usus“-nak egyáltalában nem lehet oly hatást és erőt tulajdonítani, mint azelőtt; törvénnyel ellenkező „Usus“ pedig mint törvény elleni (tehát vétkes) tettek öszvesége, törvény előtt pártolást nem nyerhet s annyival kevésbé válhat törvénnyé.

Az, hogy Verbőczy után is sokan voltak hajlandók magokat nem az irott törvé-

nyekhez szabni, hanem kéjszerinti tettek ismétlését venni zsinórmértékül, természetes következése volt az akkori zavargó időknek s könnyen megfogható, hogy a banderiatu hatalmasok, kik leginkább foglalák el az ítélőszékeket, nem örömezt állottak el megszokott cselekvések módjoktól, miszerint kedvök s érdekek szerint is ítélhessenek; s kaptanak Verböcznek némileg kétértelmű „Consuetudo“ mondásán. Ennek ürügye alatt s így származtak azon számtalan abusosok, melyeket annyi meg annyi törvények kárhözattak s eltöröndöknek rendelnek.

De a mai miveltebb korban a törvénytudomány elterjedése mellett számtalan írott törvénynek közepette, miként egyezhetnék észszel s igazsággal, hogy újabb meg újabb keletkező szokások újabb meg újabb törvényeknek legyenek ki nem meríthető s zaváros kútfejei?

Miként egyezhetnék az alkotmányunk valódi szellemével, hogy miután sem országgyűlése, sem koronás fejedelem különválva törvényt nem hozhat, ezen nagy s a többi mind magában foglaló just egyes személyek — ismételt cselekvéseik által törvényerejű szokást létesítvén — tettelesen gyakorolhassák?

A törvény képzete természetével s legfőbb feltételével, miszerint annak rendíthetetlennek, bizonyosnak s állandónak kell lenni, s miszerint azt senkinek áthágni nem szabad és semmi erő — míg ellenkező törvény nem hozatik — nem változtathatja, nem homlokegyenest ellenkezik-é az, hogy fennálló törvény csak addig létezzék, míg tanálkoznak s elegen tanálkoznak, kik az ellen tenni akarnak is, képesek is? Mi lenne a törvény legfőbb biztatásából, t. i. az azt követni tartozás köteleességéből, ha egyfelől törvény elleni tett (mi minden törvény elleni szokásnak kezdete) szabad; annak pedig ismétlése (miből azon gyakorlat létezése áll) eltűrendő lenne, s másfelől a létező törvény, melynek tudása köteleesség, nem kötelezne, az ellenkező szokás pedig igen; holott azt tudni nem mindig s nem mindennek lehet.

Valóban nem létezik a törvénynek semmi biztossága s nem a köztársaságnak s thrónnak ezen alapuló bátorsága ott, hol

törvényáthágásnak nem büntetés, hanem azon jutalom dija, miszerint a törvényt áthágo képes a kedve elleni törvény nyomása alól magát felszabadítani, s ha törvény áthágásának folytatására s másoknak is arra bírására elég ügyes vagy elég hatalmas, úgy még törvény elleni cselekedeteit törvényekké válva szemlélheti. Hol törvénytapodásra ily tág kapu nyitattik, hol az ingatag törvény ily változásoknak van kitéve, ott a fennálló rend felbontása, a törvények összegázolása s újának létrehozatala préda gyanánt van kitéve, melyet a netalán létező egyes vagy több hatalmasok s csábítók magoknak kivívhatnak.

Világos végezetre az is, miszerint szokásnak s nevezetesen törvény elleni szokásnak bírák ítéletéből folyvásti eredetése abból, mit Verböczy e tárgyban mond, nem következtethető. A II. R. 6-ik cz. 11-ik §-a az, mire e tárgyban hivatkozni szoktak.

Igen, de ezen egész cím nem egyéb, mint historiai elbeszélése annak, hogy a törvénykezési szokott rendszer honnan eredett. Ezek azon czimzet szavai: „Quamquam omnia fere Jura Regni hujus ex Pontificii Caesareiquae jurisfontibus progressum habeant, municipalis haec tamen Regni Consuetudo, qua in Judiciis modo generaliter utimur, ex tribus fundamentis constat:

§. 1. Ex Constitutionibus et Decretis publicis.

§. 2. Ex Principum Privilegiis.

§. 3. Ex Judicium Regni Ordinamentis et Sententiis.“

Elbeszéli itt, hogy a királyi decretumoknak majd mindenikéből, — ha szinte azok régiségök miatt csaknem elenyésztek vagy későbbi törvények által megváltoztattak, — mégis maradt meg valami a százados gyakorlat által megerősített törvényes rendszerben s szokásban: „Ex omnium fere ipsorum divorum Regum Constitutionibus per longum usum aliquid Legis in Consuetudinem nostram plusquam per centum annos jam approbatam derivatum traductumque dignoscitur.“ Tehát mult és régi dolgot beszél el.

Elmondja továbbá, hogy a fejedelmek privilegiumai is, melyek helyesek s igazságosak voltak, törvénykezésekben gyakran felolvastattak, melyeket így megtanulván s törvénykezésben gyakran használván, egy része az említett törvénykezési rendszernek, „Consuetudo“-nak onnan származott. Itt is tehát régi s eltöltött időt emleget.

Szint úgy említi a rendszeres bírának előtte hasonló tárgyakban ugyanazon renddel és móddal ismételve hozott s végrehajtott ítéleteit; azt mondja, hogy részint a törvénykezési rendszer ezekből s származott: „Consuetudo ipsa emanavit.“ Perfectummal — mult idővel — fejezi ki, tehát mult időről szól, s azt fejezi ki, hogy az eddigi rendszer honnan eredett, de korántsem azt, hogy ezen túl honnan eredjen.

Hogy ezen címzetben Verbóczy egyenesen a magyar törvénykezési rendszer történetét beszéli el, az annyival világosabb, mivel a 19-ik §-ban előadja, hogy azt Károly király hozta be Franciaországból.

Ezek szerint minden, mi ezen egész címzetben van, egyenesen historiai előadás s csak a multakról szól; a jelenről s jövődőről ellenben egyedül a 12-ik §-a végét és a 13-ik §-t lehet érteni.

Amabban azon rendszerről, melynek eredetét az előbbi §§-ban leírta s elbeszélte, ezt mondja: „Observandusque est etiam in futurum semper.“ Azt mondja tehát, hogy mindig meg kell tartani vagyis hogy soha sem kell azzal ellenkezőleg ítélni. Miként lehet ebből arra való felhatalmazást magyarázni, hogy a fennálló törvényekkel ellenkezőleg lehetett volna s lehetne ítélni, s hogy ily ítéletek a fennálló törvényeket megváltoztathassák?

A 13-ik §-ban mint egy jósló szellemben megmondja, miszerint ha a fennálló s írott törvények a törvénykezésben meg nem tartatnának: „novarum Legum per inductionem quoad usque illae addiscerentur, totius nobilitatis Regni Hungariae jus, ut in nihilum redigerentur, necesse foret.“ Ha látott ily veszélyt új írott törvények behozatalából eredhetők, még inkább láthatna volna azt új törvényeket alkotó szokásokból

származandónak; ily szokások számosabbak, többfélék s nehezebben megtanulhatók lévén írott törvényeknél.

De már magában véve is nem képtelenség-e, hogy épen törvényszék cselekedhessék törvény ellen; mi lehet pedig törvényellenibb cselekedet, mint törvény ellen itélni?

Azt mondja tán valaki, hogy az ily esetekben nem a törvény ellen, — mert azt az ellenkező szokás már eltörülte, — hanem a törvénynyé vált szokás — tehát törvény szerint — van az ítélet. Igen, de természetes, hogy ezen írott törvény elleni szokásnak vagy törvény elleni ítéleteknek kezdete is volt, s azon kezdet nem volt egyéb, mint az eddig még sértetlen törvénynek ítélet általi megsértése s áthágása. Hogy ez nagy polgári bűn, s hogy bíróban még nagyobb mint másban, mert neki legszorosabb kötelessége a törvényt tudni s azt követni, mi hivatalának fő czélja s feltéte, abban senki sem fog kételkedni; valamint abban sem, hogy a bíró szent esküt tévén le a törvények megtartására, minden törvény elleni ítélet részéről undok hitszegés.

Már miután tagadhatatlan az, hogy ily polgári bünt követ el s ily undok hitszegésbe esik azon bíró, ki addig ép törvény ellen legelőbb ítélt, hát ki azon bűnös tettet ismételi, s ki ama vétkes példakéből remhogy azon bűn elkerülésére venne tanúságot, sőt azokat követi s gyakorolja, kevesebbé bűnös-é? Válthatik-e hibás és tilalmas tett azért, hogy azt többen és többször tették, nemcsak hibátlanná, sőt másokat is kötelezővé? Veszélyesebb-é a fennálló tölgyre nézve, ki az ellen első s táján héját is csak alig sértő csapását intézi, mint az, ki annak nyomán újabb csapásokat tesz; vagy mint a ki már gyengülni kezdőbe vágja fejszóját? Így a már első törvény elleni ítélet bűnének mindazok, kik azt követik s ismételik, teljes mértékbeni részesei maradnak; és áll azokra nézve is azon erkölcsi képtelenség, hogy épen a törvény megtartására s a bűnök büntetésére rendelt ítélő bírakra nézve törvény s hit elleni cselekvés nemcsak megengedve, sőt sanctionálva légyen.

Ezeknél fogva törvény elleni tettet vagy

tetteket, azoknak gyakorlatát, — akár egyeseknek, akár ítélőszékeknek cselekvéseikből eredjenek is —, nem lehet törvényes szokásnak, hanem törvényelleninek s valódi abusznak tekinteni.

Mindezeknek még világosabbá tételére s megmutatására annak, hogy Verböczy idejében, sőt azelőtt is, annyival inkább pedig azóta a törvény ellen kötelező vagy becsúszott usust abusznak nevezték s kárhoztatták; ellenben a törvény megtartása keményen s büntetés mellett parancsoltatott; tehát meg nem tartása, megszegése vagyis a törvény elleni usus tiltatott. Lássunk azon különböző időszakból néhány törvényeket.

Sz. László III-ik könyve 15-ik cikkje ezt mondja: „Quicumque Regis et Principum Decreta fregerit, si Episcopus est, secundum voluntatem Regis dijudicetur, si Comes, a Comitatu degradetur, si Centurio, honore privetur, et insuper §§. penas solvat.“ — Vajmi szigorú sanctio alatt tilt ez törvény elleni tettet, mi minden törvény elleni „Usus“-nak szülője és táplálója.

2-ik András arany bullájának 31-ik pontjában előszámlálván, hogy az hét példányban adatván ki, hova tétetett legyen le, azt mondja: „Septimum apud Palatinum etc. reservetur.“

§. 1. „Ita quod ipsam scripturam prae oculis semper habens, nec ipse deviet, in aliquo praedictorum, nec Regem vel Nobiles seu alios consentiat deviare.“ — Az ellenkező szokás keletkezésének vet tehát ezzel is gátat.

Albert király 1-ső cikkelyében ezt mondja: „Antiquas Leges et Consuetudines ad priorem suum modum et statum cum Praelatorum, Baronum et Regni Nobilium consilio et auxiliis reducemus, redintegrabimus, reformabimus.“ — Abból, hogy a törvényeket előbbi állásukra visszateendőeknek fejezi ki, világos, miszerint azok ellenkező s hibás gyakorlatok által sértve voltak. Ezt nyilván s kárhoztatva ki is fejezi csakugyan Albert király 4-ik cikkje: „Novitates

et notivae Consuetudines introductae aboleantur et destruantur.“

Az ily abusok zabolozására s törvény elleni új szokások meggátlására Albert király halála után a statusok által 1446-ban hozott 5-ik t. cz. 2-ik §-a az ország rendeleteit s törvényeit megszegők ellen egész erővel insurgálni parancsol minden polgárt.

Mátyás király az 1471: 31-ik czímben minden megyében megküldetni rendeli a Decretumot azért, hogy kiki megtartsa, az azt megszegők pedig büntetessenek, sőt ha a bírák meg nem tartanak, in facto potentiae convincantur; „si qui a Nobis in contrarium Decreti pro eorum partibus litteras extraxerint, eaedem non observentur, contra decreta facientes convincantur in facto potentiae.“ Nem vágja-e ez által ketté contrarius usus keletkezése útját? s nem semmisíti-e meg a netalán keletkezőt?

Mátyás VI-ik Decr. bevezetésének 1-ső §-ban: „Decretum Reges etc. non solum armis, verum etiam Legibus esse decoratos, et bonorum Stabiliumque potius institutorum vigore, quam absolutae potentiae, vel damnandae abusionis severitate populos subjectos, et simul Imperii sui habenas moderari.“ — 2-ik §-a: „Ut eas introductiones et perditas abusiones, quae in hoc Regno praedecessorum nostrorum, et etiam nostra tempestate, potissimum vero in Judiciis fuerunt, abolere et extinguere, atque Statuta et Decreta ita stabilia condere possemus, ut etc. — quae pro Legibus et Jure scripto perpetuo haberentur, nec unquam illa pro arbitrio variare etc.“

Figyelmet érdemel ezen törvényben —

a) Hogy ama hatalmas király is a hártalan hatalmat (absoluta potentia) s az abusokat vagyis törvény elleni usust, ha az a fejedelem részéről jönne is, kárhoztatja.

b) Hogy mind az előtte s alatta keletkezett abusokat vagyis törvény elleni usukat kárhoztatván: eltörli, megsemmisíti.

c) Hogy épen a törvényszékeknl létrejött törvényelleni szokásokat leginkább (po-

tissimum) jeleli ki eltörrendőknek, következőleg törvény elleni szokás kezdését s gyakorlását azokra nézve engedi meg legkevesebbé.

d) Miszerint kimondja, hogy az írott törvények kivétel nélkül mindig megtartásának és soha senki tetszése szerint (nunquam pro arbitrio), tehát a bíróség szerint sem változtathassanak (variantur).

Ezen törvények szólának Verböczy előtt az írott törvények szoros megtartásáról; ezek minden az elleni cselekvéseket, következőleg minden törvény elleni szokás kezdetét s gyakorlatát tiltják és kárhóztatják s eltörlik az abusúkat vagyis törvény ellen becsúzott szokások gyakorlatát.

Ellenben csak egyetlen egy törvény sincs e korból, mely a szokásnak s annyival inkább törvény elleni szokásnak törvénynyé válhatásáról szólna.

Mielőtt Verböczy által a törvényeknek még 1504-ben a 31-ik cikk által rendelt egybeszedése megtörténvén, az 1514-ben országosan elfogadtatott s megerősített volt, már 1498-ban a 6-ik törvény azt rendeli: „Quoniam autem magistri Protonotarii in Judiciis discutiendis semper Consuetudines allegare consueverunt.“

§. 1. „Ob hoc hujusmodi Consuetudines antiquae conscribantur, et si quae videbuntur Regiae Majestati a Dominis Judicibus rationabiles et legitimae, non abusivae, secundum eadem iudicetur.“

Ebben is mint hiány s mint orvoslandó dolog említették, hogy a Protonotariusok mindig a szokásra hivatkoznak, s azért azokat egybeírni rendeli, s azok közül azok, melyek helyesnek s törvényeseknek megismeretnek (legitimae, non abusivae, tehát törvénynyel megegyezők s korántsem az azokkal ellenkezők) az egybeírás s helybenhagyás által írott törvénynyé válván, az ezek szerinti ítélet tétetik a bíróség kötelességévé.

Hogy ugyanakkor az írott törvények szoros megtartása mennyire parancsoltatott, s törvény elleni szokások mennyire tiltottak? látszik az Ulászló 6-ik Decr. 7-ik és 8-ik cikkelyeiből, melyek így szólanak: „Si quis

consiliarius contra statuta Regni palam (pedig a Consuetudot csak palam lehet Verböczy szerint behozni) publice et temerarie agere attentaret, talem assessores proximae Diaetae manifestent, quem tamquam proditorem et libertatis turbatorem puniant. — Qui contra Statuta et Decreta Regni palam et aperte egerint etc. (prout hactenus per potentes factum est) talis in amissione praeturae, vel alterius beneficii, aut amissione universorum bonorum possessionariorum vincatur, et qua infidelis exul habeatur. Bona ejus in publicam praedam convertantur. Si potens fuerit, Palatinus, et Judex Curiae, cum aliis Comitibus insurgent, sub amissione officii.“ Ez talán csak elég szigorú büntetés a törvény elleni szokást kezdők ellen.

Szinte Ulászló 1504: 15-ik art. említi: „Contra vetustam hujus regni Consuetudinem (mi — mint felebb már láttuk — írott s fennálló törvényt (tészen) quaedam abusus, (az az törvény elleni szokás) introducta esse visa etc. §. 1. ob hoc deliberatum est, ut talis abusus de caetero cesset, et nunquam admittatur. §. 2. Omnia quoque Judicia, sub colore hujus abusionis, qualitercunque et in quibuscunque negotiis facta, nullius sint vigoris, atque firmitatis.“ Tehát nemcsak tiltja s eltörli a törvény elleni usust, hanem az ily ususra épített ítéleteket is a törvényhozó test hibáztatása következtében megsemmisíti.

Ily törvények hozattak Verböczy ideje előtt és alatt. Hogy az általa egybeszedett törvények megtartása és csak azok szerinti ítéles nyilván parancsoltatik, látszik az 1518: 40-ik cz. 5-ik §-ból: „Secundum Jura Regni scripta causae decidantur.“ Tehát nem oly ususból, mely ha létezik is, de törvénybe ígatva nincs, s még annyival kevésbé törvény ellen kezdendő ususból.

Valamint az 1543: 31-ik cz. „Cum constitutiones publicas et Statuta rata, et inconcussa esse oporteat, committat Sua Maje-

stas ne Cancellaria Litteras et mandata publicis Constitutionibus contraria, aut derogantia det." Ezen törvény megtartása mellett miként keletkezhett volna onnan származó törvény elleni usus.

Mindezen törvények ellenére is nem szünvén meg, kivált a hatalmasok részéről eredő törvény elleni szokások kezdése s gyakorlása: 1563: 30. által ez rendeltetik: „Leges et Jura propter non paucos in illis abusus reformatur, et comitiis substernantur." Mit különben az 1550. 10. és 11, — 1552: 15. — 1559: 40. czikkek is rendelnek, valamint később az 1567: 25. s 1609: 69.

Az 1567: 27. Exceptiones frivolas (quae prava quadam consuetudine sunt introductae) eltörli.

1582: 1. §. 1. így szól: „Supplicans etc. ut eos abusus et gravamina, quae jam pridem contra publicam libertatem Regni irrepserunt etc. juxta antiqua jura Regni etc. remedia adhibere vellet."

Ugyanott a 8-ik czikkben: „Communes Regni libertates, certis quibusdam damnosis introductionibus, et abusus etc. obfuscatas iterum reddere etc. dignetur."

Az 1618: 65. pedig ezt mondja: „Quia per abusum Causantes et Advocati in eadem Causa plures etiam prohibitas adhibuissent." Megjegyzendő ebben az, miszerint causansok s advocatusok visszaéléseik említetnek, melyek bírói megegyezés és így bíró factuma nélkül nem történhet, mégis abususoknak nyilvánítja a törvény azért, mert törvényelleniek voltak.

Az 1687: 6-ik czikk, mely pedig egyenesen nota- esetet, nota-pört tárgyaz, ezt mondja: „A modo in posterum, si quis piam notorie delinquere contingeret, modalitate legum Regni, superinde conditarum, et processus in iisdem fundandi, contra eosdem procedi possit et debeat." — Hol van itt csak távolról is említve, hogy ily pörökben törvény ellen bár-

mi szokást valaha kezdeni lehetett volna vagy létezőt követni lehetne.

Ezen kortól fogvást egész mostanig egy törvényt sem lehet idézni, mely törvény elleni szokás megkezdhetését vagy gyakorlatát engedné; sok törvényeket s inaugurale diplomákat pedig, melyek az írott törvényeknek mindenek által mindenekben s mindenkori megtartását rendelik.

Mindezeknél fogva törvényelleni usus egy törvény által is megengedve nem levén, sokak által pedig tiltatván s kárhoztatván, és azon felül mind a józan észszel, mind a törvények szentségével s a közállomány s thron abból következő bátorságával s rendíthetlenségével merőben ellenkezvén: arra e tárgyban is hivatkozni nem lehet. És miután meg van mutatva, miszerint törvény parancsolja, hogy minden táblai, tehát a nota-pörökben is kifogásokkal élni lehessen, s miután az ezzel nem élhetést csak törvény mondhatná ki, ily törvény pedig nem létezik, tehát nota-pörben — ha szinte léteznék is az elleni gyakorlat — kifogásokkal élni lehet.

Mindezeknél fogva az, hogy a jelen pörben kifogásokkal élni nem lehet, törvényenyl és igazsággal meg nem állhatván: természetes, hogy azon parancs is, miszerint alperes a kifogásokkal felhagyva, magát érdemben védelmezni rendeltetik, kötelező erejű nem lehet.

Az a kérdés ugyanis, valami pörben kifogásokkal élni szabad-é? nem a törvény-székek, hanem a törvények elhatározása alá tartozik. Ha törvényeink a kifogásokat meg nem tiltják, semmi bírónak nincs joga azt eltiltani, s épen így, ha a törvényeink tiltják: semmi bíróság nem bír joggal, hogy a velek élhetés szabadságát törvény ellenére ajándékol adhassa. Már pedig hogy jelen esetben a kifogásokkal védelem törvényeink által nem tiltatik, sőt hogy az azokkal élhetés törvényeink tartalmából egyenesen következik; különösen pedig, hogy a perelhetőség kérdése feletti vitatkozás e jelen pörből természeti igazság szerint is el nem maradhat: az a felebbiekben megmutattatott.

KIRÁLYI FISCUS FELPERESSÉGE ELLENI
KIFOGÁS.

Alperes tehát törvényhez és igazsághoz ragaszkodva, a kifogásokkal élni jogai között számlálja, s ennél fogva a pörölhetőség kérdésére általmegyén, és a kir. fiscus pörölhetőségét le szállítatni kéri következő okokból:

1-ör. Ki egy pört helytelenül kezdett, azt az helyesen nem is folytathatja. Már pedig a fiscus e jelen pert helytelenül kezdte, mert az alperest ország gyűlése alatt idézte meg, holott az 1830. 6-ik t. cz. elég világosan mondja, hogy ország gyűlése alatt a T. K. Tábla előtt pört kezdeni nem lehet; és ezt minden névvel nevezhető pörről mondja, mert kifogást nem téshen. A hol pedig a törvény nem tesz kifogást, ott valóban a k. fiscus sem tehet; mert általános törvény alól csak más törvény vehet ki valamit. Azt pedig, hogy miután ez esetben ily kivételi törvény nem létezik: tetszése szerint törvényt alkot-hasson a kir. fiscus, talán csak nem számítja jussai közé.

2-or. Nem léphet föl a kir. fiscus mint felperes akárhol, annyival kevésbé közhelyen mondott véleményért.

Vélemény mindenkiben a tudás és meggyőződés születtje; s épen mivel tudása s meggyőződése mindenkinek sajátja, tehát véleménye is tagadhatatlan tulajdona; és mivel tulajdona, azért attól senki is meg nem foszthatja, abban senki sem háborgathatja s miatta kérdőre nem vonhatja.

Vélemény lehet hibás, mivel a tudás hiányos és a meggyőződés fonák lehet; de az ily véleményi hibát vagy tévedést bűnnek nem mondhatjuk, mert nem akarat, hanem tehetség dolga; bűn pedig csak az akarat körében létezhetik. És így vélemény bűn nem lehetvén, büntetést sem vonhat maga után.

Véleményt, — akár helyes, akár hibás, — ki is lehet mondani; — sőt ott és akkor, hol és midőn valakinek kötelessége szólani, ki is kell azt mondani. Ezen esetben van pedig közgyűlésen annak minden tagja, midőn valami tárgy azért fordult elő, hogy a vélemények kifejezése által elhatá-

rozassék. Ki midőn szólani kötelessége szerint kéntelen, nem meggyőződése szerint szól vagy nem saját véleményét mondja ki, az vétkezik, még pedig a vétkek egyik legsúlyosabbikát követi el. Mert az emberben létező isteni szikra, az okosság ellen vétkezik akkor, midőn annak benne létre jött valódi születtje helyébe a tettetésnek mellékes czélatok által nemzett fattyát tolja.

Valamint a kir. fiscus nem léphet fel mint felperes az alperes ellen azért, hogy ilyen és nem más véleménye van; s hogy midőn szólania polgári kötelessége hozta magával, saját véleményét, nem pedig mást, meggyőződésével ellenkezőt mondott ki, épen oly kevésbé léphet fel a kir. fiscus az alperes ellen azért, mivel a közgyűlésben javaslott.

Valamint javasolni, valami iránt figyelmeztetni, mindenkinek, ki közgyűlésben szólási jussal bír: ezen jusból származó jussa, sőt kötelessége is.

Ezen jus gyakorlását csak a törvény korlátozhatja.

Olyast ajánlani vagy indítványba hozni, mit törvény tilt, nem szabad; mert valamint nem szabad törvényt átalhálni, ugy annak áthágását javasolni s másokat annak áthágására birni akarni sem szabad. Ily indítvány vagy javaslat nemcsak hibás, sőt vétkes is lehet; s ahhoz képest, hogy minő s mennyi törvény ellen van intézve s minő követke-zéseket szülhet, kisebb vagy nagyobb véték súlyát hordja magán. Lehet oly indítvány, mely annyira sarkalatos törvény megsértését veszi czélba s törvény által tiltott oly veszélyes dolgot kíván létre hozni, mi fenyítés tárgya is lehet.

Törvény ellen javasolni valamit, mindég polgári bűn, csak akkor nem, midőn új törvény hozatala és törvény megváltoztatása forog kérdésben. S így valamint nem szabad bármi tettet is javasolni fennálló törvény ellen: ugy ott, hol törvényhozásról lehet és van szó, igen is szabad, sőt gyakran mulasztatlan kötelesség, mi addig nem volt törvény vagy törvény által tiltva is volt, a végre s úgy javasolni, hogy az törvény nyé váljék. Törvényt javasolván ott, hol törvényesen van törvényhozásról szó, lehet hiába-

valóságot, oktalanságot s több efélet követni el, de törvény elleni hibát, vétket semmi esetre nem.

Már pedig alperes nem tett egyebet, mint országossá vált törvényjavaslat iránt mondta ki saját véleményét.

Hogy az volt s nem egyéb véleménye, azért büntetni akarni csak annyit tenne, mint valakit büntetés alá vonni azért, hogy rövidlátása miatt valamit nem tud ki-venni, vagy hogy éles szemei oly messze lévő tárgyat is látnak, mit nagyon sokan nem is sejdítenek.

Hogy pedig polgári kötelessége lévén szólani, saját véleményét mondta ki s nem szólott meggyőződése ellen vagyis hogy nem követett el erkölcsi gyalázatos bünt: ez talán a kir. fiscusnak, ki magát bűnök bosszulójának tartja, nem ad just ellene felperesként lépni fel.

Szint oly kevésbé állhat ellene a kir. fiscus mint felperes azért, mit véleménye kimondásakor javaslatba tett.

Mert ugyanis alperes csak olyat javasolt, mit azon megyének elfogadni és tenni jussa volt, t. i. valaminek törvénybe igtatását eszközölni.

Ennek tevését oly uton javasolta, mely törvényes, ugymint követi utasítás által országgyűlésen; javaslatának pedig tartalma oly tárgy volt, mit az ország törvényhatóságainak — tehát az országnak — nagyobb része óhajtott. Mit pedig egy ország nagyobb része óhajt és akar, az azon országban vétkes, sőt hibás, sem lehet. Annyival kevesebb lehet hibás vagy épen vétkes azon egyes személy, ki az ország nagyobb részének ily kívánságában osztozik.

Ezen — mondhatni — országszerte forrón óhajtott tárgyat a statusok táblája nagy többséggel s valóban sok lelkesedéssel magáévá tette volt, azt a felső tábla nem utasította vissza, s mint országos javaslat ment a felség elébe. Akkor tehát, midőn azt alperes pártolta, úgy állott az, mint országul határozott törvényjavaslat, mint országos végzés, országtette törvényjavaslat. Országos végzés pártolásáért pedig büntetni, és egyes személyt büntetni akarni, képtelenség lenne. Ezen tárgyat a felség sem utasította vissza, sőt attól

megerősítését sem tagadta meg; hanem csak későbbre halasztotta. És így egy országosan óhajtott, országul javallott s a felség által félre nem vetett, sőt később felveendővé kijelelt tárgy pártolása csakugyan nem adhat kir. fiscusnak just s hatalmat valaki ellen mint felperes lépni fel, még pedig nota keresetével.

Figyelmet érdemel az is, hogy alperes kérdéses beszéde követi utasítás tárgyában mondatott: követi utasítás pedig oly tárgy, mihez a kormánynak, sőt magának a felségnek is szava nem lehet.

Nem is tették ezt sem kegyes királyaink, sem azoknak kormánya. Természetes is, hogy a király s kormánya a követi utasításokba nem egyeledhetik s ahhoz nem szólhat. Mert ugyanis követi utasítást adni, ezen utasítások s a követek kinyilatkoztatásai által nézetét, óhajtasát s akaratját kifejezni és azoknak létesítésén munkálni, ez az osztályrész, mely a törvényhozásból a nemzetnek jutott.

Szint oly tisztán s háborítatlan kell ezt neki gyakorolhatni, mint a fejedelemnek saját osztályrészét, mely a nemzettel közös indítványi és a csak egyedül őtet illető megerősítési jogból áll. Épen oly kevésbé elegendhetik a felség vagy kormány a követi utasítások adásába, valamint a nemzet nem elegendhetik abba, hogy a fejedelem titkos tanácsában a kir. előadások s a kir. leiratok miként készülnek. E két részről jusok egymással paralellában vannak.

Miután a király a törvényhozási test rajta kívüli részének hivataluknál fogva létező sok tagjait kinevezi, a nemzet organumai vagyis a képviseleti tagok választására pedig nagy befolyást gyakorolhat (mit a nemzet a fejedelem organumainak t. i. tanácsosainak vagyis kormánynak sem választására, sem cselekvésére nézve nem tehet), ha még ezen felül a képviselők utasításainak készülése s tartalma is a fejedelem, sőt nemcsak a fejedelem, hanem annak organumai azaz a kormány egyenes befolyása alatt állana, úgy valóban a nemzetnek a törvényhozásban osztályrésze nagyon mostohán volna kimérve, s inkább csak szóban s névben, mint valóban léteznék.

A hozott törvény megerősítését megtagadható határtalan „Veto“-nál még sokkal korlátozóbb s bénítóbb lenne az, ha az utasításokbani közvetlen befolyás — hibázthatás — s ebből származó megsemmisítés által még az is, minék anyagai az utasítások, t. i. az országgyűlési vitatás s tanácskozás, ily közvetlen felsőség s függés alá volna helyezve.

Mi lenne ugyan a követi utasításokból s mi azok adhatásának jusából, ha a k. fiscus mindent, ki utasítás adáskor olyat pártolt, mi neki nem tetszik, nemcsak kérdőre vonhatna, hanem nota rémitő büntetésén is kereshetne? Ugy nem a törvényhatóságok, hanem a kir. fiscus fogná a követi utasításokat adni. Mert a ki büntetésre vonhat akárkit is mindazért, a mi neki nem tetszik, annak a legesalhatatlanabb eszköz van kezében azt és csak azt eszközölni, mi neki tetszik. Ezen eszköz mellett nincs győző okokra, nincs népszerűségre, nincs ékesszólásra szükség; mind e nélkül fog az mindaddig sikerülni, míg a nyugalom a bajnál, a bátorságban lét az üldöztetésnél, s általában a kedves a kedvetlennél kívánatosabb lesz.

Ezeknél fogva alkotmányos országban — milyen hazánk — mindazok, kiknek szólani közhelyen jusok és kötelességek is, csak a törvény korlátai közt állanak és senki más hatalma, annyival kevésbé a kir. fiscus tetszése szerinti büntetésének fenyítő vesszeje alatt nem lehetnek.

Minden szólók s bárminő tárgyban felszólalók közül pedig legkevesebbé lehet a kir. fiscus gáncsoskodhatása s kérdőre vonhatása alatt az, ki követi utasítás tárgyában szól, és kinek beszéde követi utasításba menő törvényjavaslatot foglal magában.

3-or. Le kell szállíttatni a kir. fiscus felperességének azért is, mert midőn a mult ország gyűlésén nemes Bars vármegye egyik követe ellen azon okból, mivel az alperes által ama decemberi gyűlésen állítólag mondottakat magáévá tette, nota pört indított, s azon pör később elenyésztetett, el lőn az által ismerve az is, hogy azon beszéd, melyet azon követ magáévá tett, nota-pör tárgya nem lehet. Következőleg a kir. fiscusnak sem lehet azon beszédre nézve perelhetősé-

ge. Ama pör elenyésztésével igenis lemondott a k. fiscus a maga perelhetőségéről, vagyis annak nem létezését elismerte.

Csak azért kereshette kir. fiscus alperest ama beszédért, mivel azt vétkesnek tartotta, de midőn azt, ki azon beszédet (tehát a képzelt bünt) magáévá tette, feloldozta, elismerte s nyilván kijelentette, hogy azon beszéd nem büntős. Már megszűnván azon egyedüli ok, melyért k. fiscus alperest kereshette; megszűnik a kir. fiscus kereshetése vagy perelhetősége is.

Midőn valaki bármi pörben egyre nézve lemond azon okról, miért azt perelte; ugyanazon ok a másokra nézve is megszűnt létezni; s a lemondó lemondott jusáról, sőt a lehetségről is, mást ugyanazon okért pörölni.

A miért egy embert nem lehet büntetni, azért hozzá polgári helyzetben hasonló más embert sem. Ez csakugyan tagadhatatlan igazság.

Ha már alperesnek bűnhödni kellene azért, miért e pör alól nemes Bars megye követe feloldoztatott: ugy az okoskodás így állana: Wesselényiről állíttatik, hogy valamit mondott, de hogy mondotta-e azt, bizonyítva teljességgel nincs, s a mit mondott, azt a beszéd hevében s a nélkül mondotta, hogy előre tudnia kellett volna, miként azon szavai rosra fognak magyaráztatni és sértésnek fognak vétetni, tehát bűnhödjék. Bars megye követéről nemcsak állíttatik, hanem ország színe előtt bizonyos, miszerint a Wesselényiről állított mondást magáévá tette, s reá nézve már azon mondás nem úgy jelenik meg, mint a pillanat szüleménye, mert hónapokig tartó fontolhatás után történik a magáévá tétel; ország színe előtt történik, s akkor történik, midőn már tudva van, hogy azon mondást vétkesnek és sértőnek tartják, tehát mentessék fel a nota-pör alól. Ily okoskodás értelmileg, s ily igazságtalanság erkölcsileg gyalázná meg a kir. fiscust.

Ezért bátran meri alperes állítani, hogy magának a kir. fiscusnak áll érdekében, ha magos helyzetének valódi becsülete szíven fekszik, hogy inkább leszálljon e tekintetből felperessége mintsem annak létezésével vagy a következetlenség mindég kisebbitő bűnébe essék, vagy üldöző igazságtalanságról méltán vádoltathassék.

Azt mondja talán a kir. fiscus, hogy mindez nem áll, s miként ne enyészthetne el a felség folyamatban lévő pört, midőn hozott ítéletet is megsemmisíthet?

Erre meg kell jegyezni:

Törvénykezésben divatozó Cassatorium Decretumok is korántsem enyészthetik el a folyamatban lévő vagy ítéletesen ellátott pört vagy keresetet, hanem csak a törvénykezés rendszerével meg nem egyező, s az ellen hozott ítéletet semmisítik meg, de a pört az ítélet előtti állásában helyezvén, azt mint tovább folytatandót épségben hagyják.

Vagy pedig talán azt állítja a kir. fiscus, hogy Bars vármegye követe csak kegyelem útján mentetett fel a nota-pör keresete alól. Erre felelhetnek azt, hogy a felség igen is bir megkegyelmezés jussával, s ez jussainak legszebbike is, de a megkegyelmezés csak végső elítélés után létezhetik.

Midőn pör megkezdése előtt vagy annak folyta alatt büntető kereset megszüntetik, az annyit tesz, hogy bűn nem létezik. Mért míg a bűn létezésének lehetősége fenn van, addig a fejedelem, mint a bírói hatalomnak feje s a közbátorságnak őre, tartozik a lehető bűn világosságra jöttét eszközölni s az esetet a bíróság kezéből ki nem venni.

Áll ez minden bűnökre nézve. S ha valaki gyilkosságról vádoltatik, nem szüntetheti meg a fejedelem a megkezdett vizsgálatot, nem szakaszthatja félbe a megindult pört, mert ha azt tenné, a bünt pártolná, nem pedig a bűnösnek kegyelmezne meg. Nincs ugyanis addig bűnös, míg ítélet nincsen. Addig csak bűnről van szó, bünt pedig homályban hagyni nem szabad. Ha ez más bűnokről áll, még sokkal inkább kell a nota-pörről állania; mert ha közvetlen csak egyes személyeket sértő vagy veszedelmeztető tettek létezésének lehetősége s méltó gyanuk alkalmakor azon tettet hallgatásba temetni nem szabad; még sokkal kevesebb szabad azt tenni akkor, midőn az egész alkotmány s nemzet elleni bűn létezése csak gyaníthatatik is.

Ily esetben a fejedelemnek legszentebb kötelességei közé tartozik, a gyanított s állított bűnt világosságra hozatni, s miután e kötelességét teljesítette, s a bűn világosságra

jött, csak akkor kezdődik azon szép jusa, miszerint a bűnösnek a javulás reménye tejében — a maga s nemzet nevében megbocsátván — megkegyelmez.

De ha szinte kegyelem tettének magyaráztathatnék is Bars vármegyei követ pörének megszüntetése, csakugyan áll az mind a logica, mind az igazság ítélőszéke előtt, hogy a miért valaki kegyelmet nyert, azért mást büntetni nem lehet. És még inkább áll az, hogy ha egy követelt hibának nagyobb és bizonyosabb részese kegyelemre méltatik, a kevesebb s bizonytalanabbul részestől nem lehet azt megvonni.

És e szerint a kegyelem szempontjából nézvé is azon pör megszüntetését, kötelessége lenne a k. fiscusnak elállani felperességétől, nehogy vagy következetlenség vagy személyes üldözés homályát láttassék vonni arra, kitől azon kegyelemnek nevezett tett eredt, s kinek felszentelt személyéhez s helyzetéhez sem egyiknek, sem a másiknak közeledni nem szabad.

És így 1-ör azért, mivel a pört törvény által tilalmazott időben kezdette;

2-ör azért, mivel véleményért s véleménynek ott történt kimondásáért, hol azt kimondani jus is, kötelesség is volt, alperes ellen annyival kevésbé léphetett fel a kir. fiscus mint felperes, mivel az véleménye kimondásával egyebet nem tett, mint országosan óhajtott törvényjavaslatot pártolt s pártolt követi utasításról tanácskozás alkalmával, mi minden közhelyeni beszédek közül legkevesebbé tartozhatik a kir. fiscus bírálása alá.

3-ör. Mivel az, miért az alperes ellen, mint büntetést követelő áll a felperes, Bars vármegye követénél büntetést nem érdemlőnek nyilatkoztatott ki annak pör alóli felmentése által, és mivel következetlenség s igazságtalanság lenne az alperest büntetni akarni, miután az ugyanazon, sőt ha a terheltestről szó lehetne, még terhelőbb esetben lévő barsvármegyei követ feloldoztatott: a kir. fiscus felperessége nem állhat.

Ezen okok mellett alperes egyedül a felperesség kérdésében e pört ítélet alá bocsátja.

De a mellett most is ragaszkodik al-

peres mindahhoz, mit a T. K. Táblának ez ügybeni ítéletése felől előbbi szóváltásaiban mondott a pör 19—26 lapján.

El nem ismeri ugyanis alperes és soha sem is fogja elismerni sem azt —

Hogy közgyűlésen mondott s minden következés nélkül s nyomot nem hagyva elhangzott beszéd a T. Kir. Tábla bíraskodása alá tartoznék. Mert meg van alperes győződve, miszerint polgári alkotmányunk egyik fő palladiuma, törvényes szólásszabadság el lenne enyészve; hogy ha a közgyűléseken minden beszélőnek rettegnie kellene, nehogy éretlenség vagy gonoszság szavaiból vádat koholjon; kir. fiscus arra az ő kihallgatása nélkül keresetet építsen, s így orozva történt megtámadás következésében ártatlanul mondott ártatlan beszédért nota-pör rémítő sulya alá vettessék.

Azt sem ismeri el alperes, hogy miután az országgyűlésen a KK. és RR. annyiszor ismételt elhatározottsággal kijelentették, miszerint sem a K. Tábla ez ügyben nem ítélt, sem az eset nota-pörére nem tartozik; a T. K. Tábla, mely a KK. és RR. táblájának egyik része, s mely legalább hallgatólág azon nézetekben osztozott, most azon nézetek s határozatok ellenére ezen ügy felett s jelen pörben ítélhessen.

S végre azt sem ismerheti el alperes, hogy miután azon kérdés, bíraskodhatik-é e

(Folytatása következik.)

tárgyban a K. Tábla? s lehet-é ez esetet nota-pörrel keresni? a törvényhozó test által szőnyegre hozatott, de eldöntetlen maradt; ezen függőben lévő kérdést a T. Kir. Táblának szabad legyen eldönteni. Mert tudja alperes, hogy egy függőben maradt kérdést más el nem döntheti, mint vagy az, ki a kérdést függőben hagyta, vagy az, ki annak felette van. És így ha a T. Kir. Tábla ezen kérdéseket, melyek a törvényhozó test által hagyattak függőben, ítéletet hozván, elhatározza; azzal nem fejez ki kevesebbet, minthogy magát az egész törvényhozó felett állónak képzei.

Meg van alperes győződve, hogy a jelen pörnek már a kifogások s jelesen a felebb felhozott felperesség elleni kifogás következésében le kell szállíttatni s el kell enyészni a nélkül, hogy alperesnek érdembeli védelmébe ereszkedni kellessék.

De ezen meggyőződés mellett is egyedül azon okból, nehogy érdembeli védelme előterjesztését mellékes okokért halogatni láttassék, s mivel a T. K. Tábla kívánságát ott is, hol azt törvényesen kötelezőnek el nem ismerheti, teljesíteni óhajtja; kész alperes a tárgy velejére nézve is ezennel felvilágosításokat adni s már bepörösített s ezenel bepörösítendő okleveleire hivatkozni; ám-bár mindennek itt s még most törvényes meggyőződése szerint sem helye, sem ideje.

I. RÁKÓCZY GYÖRGY

fejedelem levelezése

KASSAY ISTVÁNNAL

(1634—1639.)

Az eredeti levelekből

Közli: Szilágyi Sándor.

XXIII.

1638. marc. 9.

Illustrissime Princeps Domine Domine.

Kegyelmes uram, az leveleket meghozá az posta. Olvasám azokat, a mennyire lehet, de azért az donatióknak continentiaja elég

világosan kitetszik belőlök: — Ezeknek az leveleknek erejével keveset használhatnak magoknak Apaffi uramék, leányi ágak lévén az vingárdi jószágban, holott sem az első originál, sem az nova donatio leányágra nem szolgál. — Az nova donatio mellett, ugy vagyon, Keserüi Kata asszony is Orbai Miklósné introducaltatott volt az vingárdi jószágban, de csak fiui ágra vagyon az nova donatio s nem leányágra. — Apaffi uramék leányákok lévén, nem kell tőlök csak azoknak az leveleknek vigora szerént tartani, ha egyéb praetensiojok nincsen és ha leányákok.

Szilvásiné asszonyom és Apaffi uramék

és ő utánok Zólyomi Dávid uram s maradékinak más praetensiojok lehet, melytől talám inkább kellene tartani. — Az praetensio ilyen lehet: Keserüi János volt az vingárdi jószágban ultimus haeres et deficiens. — Ő neki ha valami dispositiói és fassioi vannak, melyeket valamely fejedelem confirmált volna és statuáltak is legitime; attól kellene inkább tartani. Szilvásiné asszonyomnak azokat az leveleket kellene producálni mindenestől. Azok is Nagyságod kezénél lévén, ugy világosodnék ki minden állapotja az vingárdi jószágnak, ha Keserüi Jánosnak dispositiója vagyon és arra consensus s legitima statutio. — Szilvási Boldizsárnak ha donatioja vagyon és statuáltatta, annak utánna fassiót is tött Szilvási asszonyomnak és arra is consensus vagyon és legitima statutio, én ezektől tartanék inkább.

Szilvásiné asszonyomnál fog lenni Zsigmond fejedelem annuentiája is super libera dispositione universorum bonorum Joannis Keserüi Vingardiensis; én azt gondolom, hogy annak vigora mellett disponált mind Szilvásiné asszonyomnak s mind Apaffi uraméknak. Csak producálja Szilvásiné asszonyom minden leveleket, azokból voltaképen megláthatja Nagyságod minden állapotját az vingárdi jószágnak, ugy mehet azután fundamentusban Szilvásiné asszonyommal compositiora. — Ha Nagyságod elnyerheti törvény szerént, ugyan ugy is Szilvásiné asszonyomhoz életéig való kegyelmességét mutathatja Nagyságod. -- Még az gyűlésig elég ideje lehet Nagyságodnak az compositiohoz, nincsen is egyéb kár benne, hanem ha medio tempore Szilvásiné asszonyomnak halála történnék és Apaffi uramék kapdoshatnának rajta, de azok ellen is módja lehet az fiscusnak, látván az levelekből az vingárdi jószág devolutio melyik ágon forgott és kellett vigore donationis forogni.

Fejérvári udvarbíró uramnak küldtem egy parancsolatot, hogy az mint mostan Vingárdon, Gergelyfáján vallatott Apaffiné asszonyom az Orbai részjószág felől, annak igaz páriáját az regiusok director uram számára kiadják; megirtam udvarbíró uramnak, hogy viseltessen gondot reá; és extrahálván az párt, Nagyságod kezébe küldje; abból is ta-

nulhatni, mit akar keresni Apaffiné asszonyom és mire fundál.

Ozdit, kegyelmes uram, én megvallattam, fassioját megküldtem Nagyságodnak, az monostori harminczados esküszik erősen, hogy ő Bornemisza László kezébe nem adta, nem is látta soha. — Az mint hallom, Bornemisza László beszélvén Ozdival, azt mondotta Ozdinak, hogy ő neki az harminczados nem adta, hanem egy szolgáló leánya találta az piaczon; az szolgáló egy szolgálójának adta, az szolgálója magának. — Honnan ment végére Bornemisza László az Ozdi fassiojának, nem tudom.

Minden leveleket Nagyságodnak visszaküldöttem. Mindenekben legyen az Nagyságod bölcs itélete; Szilvásiné asszonyomtól minden leveleket kezéhez vevén és meglátogatván, mindjárt componál-e Szilvásiné asszonyommal avagy Fejérvárra visszajövetelre halasztja, míg az gyűlés elérkezik. Nagyságod a többi leveleket is ha kezéhez veheti, éppen Áppaffiné asszonyom vallatását is megláthatja. — Ezeknek az szakadozott leveleknek is páriáját az fejérvári káptalanból kivételvén, az honnan ez előtt is extraháltak, ugy lehet Nagyságodnak teljes informatiója.

Az farkas utczai templom építése felől a mint Nagyságod én általam parancsolt volt Felsteth Lőrincz uramnak, azt ő kegyelme Kemény János urammal ide Kolozsvárra jövetelem előtt végben vitték volt, melyről informáltak is Nagyságodat.

Kegyelmes uram, nekem az tetszenék, hogy Nagyságod külső commissariusokat, ugy mint kolozsvári főispány uramat, Cseffi László uramat, több közel való fő nemes uramait küldené ide Kolozsvárra, bátor az kolozsvári birák is jelen lennének, s azok kertelnék ki az collegiumnak véghatárit s azok resignálnák, ugy leszen nagyobb auctoritása; ezelőtt is mikor az óvári templomot kezünkbe adák és az szász auditoriumot, külső commissariusok voltak. — Ezek után sat. In Kolozsvár 9-a martii 1638.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae

fidelis et humillimus servitor
STEPHANUS KASSAI m. p.

P. S. Az vingárdi nova donationak vagydon relatoriája is az statutióról ezen levelek között in transumpto. — Az praescriptiót kin kezdi számlálni Szilvásiné asszonyom, nem tudom.

(Az eredetiből. Nr. 5. W. 4.—145. szám alatt.)

XXIV.

1638. marc. 15.

Illustrissime Princeps etc. etc.

Kegyelmes uram, emlékezhetik Nagyságod kegyelmesen reá, még szegény Herczeg életében is találtam vala meg Nagyságodat az bényei (mezőváros Zemplénben) szöllő felől. — Akkor szegény Herczeg uram akadályoskodván benne, az mely atyafiaké az szöllő jure haereditario Herczeg uram miatt velek meg nem alkhattam. — Herczeg uram meghalván, itt Kolozsvárt létében is alázatosan találtam volt meg Nagyságodat azon szöllő, felől, könyörögvén azon Nagyságodnak, hogy ha meg nem alkhatnám az szöllő felett, Nagyságod becsültetné meg inkább s juthatnék alkalmatosban hozzá. — Nagyságod kegyelmesen halasztott vala arra, hogy elsőben próbáljam az alkuvást. Én, kegyelmes uram, három héttel czelőtt elküldöttem vala szolgálmat bizonyos instructióval s levelemmel Kassára, de az tolvajok szolgálma találván Kálló táján, megfosztották, verték, leveleimet elszaggatták, oda nem mehetett. Az alatt az atyafiak meghallván szegény Herczeg uram halálát, az szöllőt mindjára áruban bocsáták és adták el az bényei praedicátornak tizenhatodfélszáz forinton. Az öcsémet, ki az szöllőnek eddig gondját viselvén, valami számadásra kényszerítvén, kinek én sem számadásra, sem egyéb alkuvásra szabadságot nem adtam volt, az számvételt hirem, akaratom és informatióm nélkül cselekedte, ki nekem felette káros ilyen véletlen s hirtelen szegény Herczeg uram halála után. Biztam ahhoz is, hogy Nagyságod alázatos könyörgésemre praefectus uramnak megparancsolta volt ennek előtte, hogy mig magam kimehetnék, addig az szöllő állapotja maradjon in suspensio.

Mikor Nagyságod Patakra igyekezik vala menni, azon alkalmatossággal akarék vala magam is kimenni, Nagyságod akkori utá

halasztván, az után nekem is nem lehetett alkalmatosságom. Az jámboroknak az haladék és várakozások nem vala káros, mert minden esztendőnként az szöllő maga kiváltogatta magát, bizonyos summa szállván le az szöllőn való summából; 6 vagy 7 száz forint károm lött az számvetésben, melyet én különben tudtam volna eligazítani. Az mint értem, 483 forintot töttek én számomra ki az bényei bíró kezével s az szöllőt az bényei praedicátor vötte meg. Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak igen alázatosan könyörgök, az mi injuriam és károm az hirem nélkül való számvetésben esett, azt kegyelmesen remediálja, megparancsolván praefectus uramnak, hogy még ezután is maradjon in suspensio mind az számvetés s mind az szöllő állapotja, továbbra semmiképen nem halasztom. Azon is alázatosan könyörgök Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak, parancsolna Nagyságod praefectus uramnak arról is, vönne bizonyos informatiót ő kegyelme az bényei bíraktól, ha Nagyságod az szöllőt megbecsültetné, ugy juthatnék olcsóbban hozzá avagy a mint immár reá árulták. Megfosztott szolgálom megjöven, mindjára más bizonyos emberemet expediáltam teljes tanúsággal, de azalatt azt az én bolond öcsémet az számadásra hirem nélkül reá erőltették. Mindezek felől Nagyságod kegyelmes protectióját és gondviselését alázatosan várom. Tartsa meg Isten sat. In Kolozsvár die 15-a Martii 1638.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae

fidelis et humillimus servitor
STEPHANUS KASSAI m. p.

P. S. Kegyelmes uram, az portai örvendetes hirekkel hogy Nagyságod méltóztatott tiszteltetni, alázatosan megszolgálom Nagyságodnak. Az úr Isten csudálatos cselekedetiben, fenyeget ő szent felsége, viszontag megörvendeztet. Örvendeztesse ő szent felsége Nagyságodnak fejedelemségét teljes életében békességgel és minden áldásával szent nevének dicséretére gonosz akaróinak bosszankodásokra. Ámen.

E levél küllapjára Rákóczy a fejedelem saját kezüleg ezt írja: „Kegyelmed

praefectus uram megértheti, Kassai uram mit kívánjon; kegyelmed azért kívánsága szerént producáljon ez dologban Kassai uramnak. Kegyelmesen parancsoljuk. 20. die Martii Fogaras. 1638.

(Az eredetiből. Károly-fehérvári könyvtár Nr. 5. W. 4.—146. sz. alatt.)

GR. KORNIS ISTVÁNHOZ INTÉZETT LEVELEK.

XXIII.

Méltóságos gróf és fő provincialis commissarius ur,
nekem kegyelmes jó uram, patronusom!

Excellentiád de dato Medgyesről 12 Martij költ levelét alázatosan vettem: Az itten excubáló Inclyta militia equilis portióinak exsolutiója végett requiráltam commissarius Dávid Ferencz Uramat, de ő Kegyelme azt resolválta, hogy nincsen fundusa, melyből exsolválja, annál is inkább, minthogy már ő Kegyelménél cessált a perceptió. Instálok azért Excellentiádnak alázatosan, méltóztassék a méltóságos regium guberniumban exoperálni, hogy azon equilis portiók exsolutiójára fundus assignáltassék, mivel a militia szüntelen sürgeti azon equilisek kifizetését, és ezen megnyomorodott vármegye immár olyan extremitásra jutott, hogy többet teljességgel nem adhat. E mellett a militiával való computusok véghez menvén, pro complanatione kívánta az Ur vicze colonellus Bourtantzi Uram ő Nagysága assummáltatni, de in principio disputationis a dolog megakadott, mivel a militia minden perceptióit az ő felsége ujonnan emanálandó decretuma szerént (melyről praevia insinuatiója vagy) helyesnek és nem incompetensnek lenni adstruálja, mi pedig magunkat revocáltuk az ő felsége kegyelmes rescriptumához és a méltóságos regium gubernium commissiójához, mely szerént azon difficultásokat ad superiores et compentes instantias relegáltuk. Instálok Excellentiádnak alázatosan, in hoc casu mi-

tévők légyünk, kegyelmesen parancsolni méltóztassék. Ezek után Isten ő felsége kegyelmes oltalmában ajánlván Excellentiád éltét, maradok.

Excellentiádnak ;

Sig. Szent- György, die 22 Martii Anno 1739.

alázatos szolgálja
ZEYK ISTVÁN m. p.

(Eredetije a gr. Kornis levéltárban.)

XXIV.

Méltóságos gróf, fő provincialis commissarius ur,
jó kegyelmes uram, patronusom!

Ennek előtte is iteratis vicibus alázatos instantiám által találtam meg Excellentiádat az ide illocált Inclyta militia vacans portióinak másunnan való exsolutiója végett, mivel ezen vármegye quantuma etiam in duplo absorbeáltatott; úgy hogy ha Excellentiád atyai kegyelmes propensiója szerént való dispositiója nem accedál, éppen nem lesz a militia mia megmaradásom, annál is inkább, most ordere érkezővén az Inclyta Hautossiana militiának, hogy pro 20-ma praesentis Arad felé instituálja marsusát, tudom lesz tőlök impetitióm. Instálok azért Excellentiádnak, hoc in passu azon militia vacans portióinak exsolutiója iránt való succursusról méltóztassék kegyelmesen tempestiva dispositiót tenni, nehogy in defectu executiót szenvedjünk. Melylyel magamat Excellentiád kegyelmes patrociniumban enixe recommendálván, maradok

Excellentiádnak

Sig. Szent-György 13 Április Anno 1739

alázatos szolgálja
ZEYK ISTVÁN m. p.

(Eredetije a gr. Kornis levéltárban.)